

УДК 94 (470) "1905/1917"

ББК 63.3

**ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ
У ПРОГРАМІ КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ
(1905-1917 рр.)**

Л. В. Щербін

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-61-46; e-mail: liliasherbin@rambler.ru*

У статті проаналізовано основні положення програми з національного питання Конституційно-демократичної партії. Простежено еволюцію принципів і підходів до теоретичного вирішення поліетнічності Росії на основі рішення з'їздів партії. Партія народної свободи намагалась зберегти єдність і могутність держави. Упродовж 1905-1917 рр. російські кадети розглядали вирішення національного питання не шляхом надання окремим національностям державної самостійності чи автономії, а тільки розширенням прав місцевого самоуправління певних територій.

***Ключові слова:** Конституційно-демократична партія, національне питання, автономія, самостійність, партійна програма.*

Поліетнічний характер Російської держави зумовлював гостроту й важливість національного питання для її розвитку. Партійні концепції пропонували широкий спектр варіантів вирішення національної проблеми. Але особливе місце серед цих проектів займала позиція Конституційно-демократичної партії Росії, яка ґрунтувалась на ідеї суспільної еволюції

Конституювання партії відбулося на I установчому з'їзді 12-18 жовтня 1905 р. у Москві в умовах Першої російської революції. Це спричинило нечисленність ліберального зібрання (81 чоловік), оскільки через страйк на залізниці багато делегатів не змогли приїхати. Важливим чинником утворення партії став Маніфест 17 жовтня 1905 р., який дарував населенню Російської імперії основи громадянської свободи, недоторканість особистості, свободи совісті, слова, зібрань, союзів, виборче право, запровадив законодавчий орган – Державну думу. На I з'їзді були прийняті програма, статут, обрано тимчасовий Центральний комітет (ЦК) у складі 30 осіб. До нього від України ввійшов І. Лучицький – відомий історик, професор Київського університету. Остаточне оформлення партії відбулося 4-11 січня 1906 р., на якому вона отримала другу назву – «Партія народної свободи», тоді ж були внесені зміни до програми.

Програма кадетів складалася з 8 розділів і 57 статей. Значна увага приділялася правам громадян. Проголошувалася рівність усіх громадян без різниці статі, віросповідання, національності, стану. Кадети прагнули забезпечити свободу совісті, досягти в суспільстві демократичних свобод: слова, друку, зібрань, союзів, переконань, недоторканість житла й особи [14, с.189-190]. Щодо майбутнього державного ладу Росії, то на I з'їзді в програмі було зазначено, що конституційний устрій визначається основним законом. На II з'їзді в січні 1906 р. кадети постановили, що "Росія повинна бути конституційною і парламентською монархією" [14, с.189]. Конституційні демократи виходили з необхідності поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову. Законодавчі функції поклалися на народне представництво, яке обиралося загальним, рівним, прямим і таємним голосуванням [14, с.190]. Партія виступала за створення відповідального міністерства перед Державною думою, демократизацію місцевого управління й суду.

На думку українського історика А. Павка, програма кадетів репрезентувала радикально-демократичний варіант парламентського, цивілізованого вирішення комплексу соціально-економічних і політичних питань російської дійсності. Політичним ідеалом кадетів була парламентарно-конституційна монархія англійського зразка [8, с.336-337].

Розкриваючи характер партії, кадети вказували на те, що вона є ліберальною – відстоює свободу особистості, громадянські права й самоуправління, є партією демократичної конституції і демократичних соціальних реформ, що дало підстави самим кадетам говорити про притаманну їм "містику конституції". Вони заперечували класовий характер свого об'єднання, бо, на їх думку, крім класового поділу існують ідеали й інтереси загальнолюдські. Кадети підкреслювали надкласовість і те, що партія, яка є партією інтелігенції [11, с.21-22]. Партія позиціонувала себе як національна, але "не у значенні відстоювання якоїсь однієї привілейованої народності, а у смислі ідейно-державному, визнанні того, що інтереси окремих осіб і класів необхідно об'єднувати в одному найвищому ідеальному інтересі держави. Опиралися на ідею нації в державному і правовому змісті" [13, с.46-47].

Важливе місце в кадетській програмі відводилось національному питанню. Вони відстоювали унітарний принцип побудови Російської держави. Платформа Конституційно-демократичної партії з національного питання базувалася на доповіді Організаційного бюро про права національностей і про децентралізацію управління і законодавства, зачитаній на Загальноросійському з'їзді земських і міських діячів у Москві (12-15 вересня 1905 р.) Ф. Кокошкіним, якому судилося стати відомим кадетським теоретиком з національної проблематики. У ній зазначалося, що централізаторська й русифікаторська політика бюрократичного уряду сприяла посиленню національної ворожнечі й відцентрових прагнень, виникненню напряду, який вимагає обласної автономії [9,

с.159]. Ці питання обговорювалися на місцях і було отримано кілька проектів вирішення зазначеної проблеми, зокрема, з «Малоросії» від Української демократичної партії та від жителів Чернігівської губернії, які вимагали гарантування вільного культурного розвитку всім народам Російської імперії [9, с.163].

Для лібералів зразком з урегулювання національних проблем виступали країни Західної Європи: Німеччина, Швеція, Великобританія. Вони заперечували тотожність національного й обласного питань, оскільки про їх спорідненість можна говорити тільки в однорідних за етнічним складом місцевостях, зокрема, у Царстві Польському [7, с.13]. Автономія в районах з багатонаціональним складом населення, навпаки, тільки загострить протистояння на етнічному ґрунті, як наприклад, в Австро-Угорщині. Тому місцева автономія і федеративний устрій не можуть виступати єдиним засобом забезпечення прав національностей. Національне питання містило в собі своєрідну тріаду: рівноправність усіх громадян незалежно від їх національності; вільний розвиток мови, літератури й культури кожного народу; рівноправність мов різних народів у місцевих державних і громадських установах і школах [7, с.14].

Ідеал політичного устрою для Росії ліберали вбачали в адміністративній і законодавчій децентралізації шляхом розвитку земських і міських установ та участі в законодавстві місцевих представницьких зборів. Однак негайне практичне втілення цієї ідеї на просторах імперії вони вважали неможливим, тому що “тільки деякі частини імперії, як наприклад Царство Польське, є однорідними і відокремленими від сусідньої території одиницями, об’єднані одностайним прагненням населення до автономії; на решті території як сама потреба в політичній децентралізації, так і кордони областей, які потребують автономного устрою, є ще не зовсім з’ясованими і в даних умовах політичного життя ми знаємо лише вимоги окремих суспільних груп і партій, але не бажання всього населення” [7, с.169]. Ліберали пов’язували питання обласної автономії з політичним звільненням і запровадженням у Росії демократичної конституції, яким надавалося пріоритетного значення.

Особливе місце в доповіді Ф. Кокошкіна надавалося Царству Польському, як “однорідному цілому, що виділялось в етнографічному, економічному, культурному, територіальному відношеннях і прагнення населення теж вважались незаперечними” [7, с.173]. Оратор підкреслив важливий вплив польського питання на внутрішнє і міжнародне становище Росії. Після отримання громадянських і політичних свобод передбачалося, що Царство Польське отримає конституцію.

14 вересня 1905 р. були прийняті резолюції на основі доповіді Ф. Кокошкіна, які й стали відправною точкою для програмних пунктів з національного питання. У програмі Конституційно-демократичної партії зазначалося, що Основний закон Росії повинен гарантувати всім народностям, які населяли імперію, крім повної громадянської і політич-

ної рівноправності, право вільного культурного самовизначення: повну свободу використання різних мов і наріч у публічному житті, свободу створення та утримання навчальних закладів і будь-яких зібрань, спілок й установ, які мають на меті збереження і розвиток мови, літератури й культури кожної народності [14, с.190]. Російська мова мала бути мовою центральних установ, армії і флоту. Вживання поряд із загальнодержавною місцевих мов у державних і громадських установах і навчальних закладах, які утримувалися на кошти держави чи органів самоуправління, мало регулюватися загальними й місцевими законами, а в їх межах – самими установами. Населення кожної місцевості повинно було отримати можливість здобувати початкову освіту рідною мовою [14, с.190].

Особливе місце в майбутній Росії, яка мала стати конституційною й парламентською монархією, відводилося Царству Польському та Фінляндії. Після встановлення загальноімперського представництва з конституційними правами в Царстві Польському передбачалось автономне управління із сеймом, який обирається на основі загальнодержавного представництва, за умови збереження державної єдності та участі в центральному представництві на засадах однакових з іншими частинами імперії. “Кордони між Царством Польським і сусідніми губерніями могли бути виправлені у відповідності з племінним складом і бажанням місцевого населення” [14, с.192]. Але при цьому на території Польщі мали діяти гарантії громадської свободи й права національності на культурне самовизначення і забезпечуватися права меншостей. Щодо Фінляндії, то кадети вимагали відновлення її конституції, яка б “забезпечувала її особливий державний стан” [14, с.192].

Дотримуючись принципу єдності й неподільності Росії, Партія народної свободи, на відміну від царського уряду, по-іншому розуміла цю єдність: “Сильна центральна влада сумісна з широкою децентралізацією, з існуванням місцевих законів, взагалі і з визнанням широкого простору для обласних і національних особливостей. Єдність не послабиться, а посилиться внутрішньою самостійністю окремих частин Росії” [12, с.115].

Антитезу казенному націоналізму самодержавства, який підривав “ідею Російської імперії, як великодержавного цілого”, ліберали вбачали в тій моделі вирішення національно-колоніального питання, яка була апробована в Англії та Америці [5, с.259].

Події лютого 1917 р. змусили кадетів пристосуватися до реалій нового формату. На VII з’їзді партії 25-28 березня 1917 р. були внесені зміни в програму, які стосувалися державного ладу країни. Було визнано, що “Росія повинна бути демократичною парламентською республікою” [10, с.349].

В умовах зростання національно-визвольного руху, у тому числі українського, на просторах Російської імперії 9-12 травня 1917 р. відбу-

вся VIII з'їзд Конституційно-демократичної партії, на якому значна увага приділялась національному питанню. На цьому з'їзді 11 травня 1917 р. Ф. Кокошкін зачитав доповідь "Автономія і федерація", у якій наголосив на тому, що при вирішенні питання про автономію треба розрізняти два пов'язані між собою, але водночас і окремі принципи: принцип децентралізації (обласне питання) і принцип самовизначення національностей (національне питання). Децентралізація може бути засобом національного самовизначення, але вона не є єдиним методом для цього й слугує для задоволення інших потреб народного життя [15, с.551].

На думку Ф. Кокошкіна, національності, які наполягають на необхідності федерації в Росії за національним принципом, "хочуть у майбутній державній будівлі Росії облаштувати для себе ту чи іншу кімнату, пристосовану до їх вимог". Але вони ігнорують проблему державного устрою в цілому: "Що стосується всієї будівлі, то це ваша справа, будуйте як хочете і як вмієте, дайте тільки нам таку кімнату, яку ми хочемо" [15, с.559]. Кадет вважав, що таке ігнорування прихильниками національної автономії загальнодержавних інтересів, їхнє прагнення поділу Росії за національним принципом матиме своїм результатом не федерацію, не союзню державу, а конфедерацію – союз держав. А ця форма устрою спричинить розпад Росії, знищення державної єдності та утворення союзу самостійних національних суверенних держав [15, с.560].

Іншим аргументом проти негайного вирішення національного питання шляхом запровадження національно-територіальних автономій Ф. Кокошкін назвав складну політичну ситуацію в Росії. На думку кадета, по-перше, важливішими й нагальнішими були проблеми перетворення Росії в "державу демократично республіканську" і соціальні перетворення, по-друге, він сумнівався в силах народу, який змушений нести тягар цих усіх завдань [15, с.560]. Згідно з доповіддю Ф. Кокошкіна, децентралізація Росії повинна ґрунтуватися на наданні органам самоуправління вищих самоуправних одиниць (губерній чи областей) автономних прав у певних сферах господарського й культурного життя, за умови визнання за загальнодержавними законами переважаючої сили над місцевими, і на забезпеченні за державною владою права контролю над місцевим законодавством у формі "veto". Вищим самоуправним одиницям треба надати право укладати між собою строкові й безстрокові угоди для здійснення спільних завдань та утворювати для цього тимчасові або постійні союзи. Зміна кордонів губерній чи областей повинна здійснюватися відповідно до загальнодержавного законодавства [15, с.564-569].

На основі виступу Ф. Кокошкіна було запропоновано внести зміни до §12, 24, 25 програми кадетів такого змісту: при збереженні загальнодержавного статусу російської мови в державних установах, армії, на флоті передбачалося використання місцевих мов, ураховуючи національний склад населення при здобутті початкової освіти; вищим територі-

альним самоуправним союзам (губернським чи обласним земствам) надавалися права провінційної автономії (видання місцевих законів) у певних сферах місцевого господарського, культурного й національно-культурного життя з гарантуванням для загальнодержавної влади можливості припиняти введення в дію законів, які порушують установлені загальнодержавною конституцією межі автономії; при прийнятті конституції Російської республіки права місцевої автономії надаються органам самоуправління губерній і відповідних їм територіальних одиниць (нині існуючих областей). Конституція повинна відкрити закономірний шлях до задоволення побажань місцевого населення стосовно об'єднання територіальних одиниць у більші союзи, поділу їх на менші одиниці та зміни їх кордонів [15, с.660, 662].

Таким чином, вирішення національного питання звелось партією до розширення місцевого самоврядування, тобто “провінційної автономії”, заперечення політичної автономії.

VII і VIII з'їзди партії Мілюков за значенням прирівнював до організаційних з'їздів 1905 р. і 1906 р., оскільки “вони визначили ставлення кадетів до поворотних історичних моментів” [4, с. 1]. У нових історичних умовах позиція партії повинна була базуватися на принципах єдності влади, ліквідації двовладдя і спроб різних організацій конкурувати із законним і визнаним країною урядом, сили влади й права застосовувати цю силу, ведення війни до переможного кінця і підписання мирного договору. Лідер кадетів зазначив, що “кадети визнають вимогу створення місцевих самостійних органів і передбачають введення автономії з правом законодавства з деяких питань, але вони проти негайного створення національних територій з тими розширеними правами державної автономії, на яких наполягали різні народи” [4, с.3].

Історик Д. Яневський вважає, що взаємовідносини між центром – Петроградом – і так званими “національними районами” не могли не загостритися внаслідок рішень щодо права на автономний устрій та інші права національностей, ухвалених з'їздом кадетів [16, с.93]. Із цією думкою важко не погодитись, адже, займаючи провідні місця в органах влади, свої програмні принципи вони ставили в основу державної управлінської політики. Це простежувалось і в ставленні кадетів до політизації суспільного життя в Україні, до процесу формування українських органів влади.

Проте оновлення і доповнення кадетських програмних постулатів з національного питання не збігалися і не задовольняли бачення національного розвитку України українськими політичними партіями, які входили до складу Центральної Ради. Такі партії, як Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), Українська трудова партія (УТП), висували вимогу широкої національно-демократичної федеративної республіки й були прихиль-

никами автономістсько-федералістської тенденції. Усі українські партії визнали Тимчасовий уряд та ідею скликання Всеросійських установчих зборів, які й повинні були проголосити Росію федеративною республікою і визнати за Україною права широкої національно-територіальної автономії [2, с.23]. Українська народна партія (УНП) відстоювала самостійний розвиток України.

Захищаючи національні права України як окремого суб'єкта Російської федерації, українські політичні партії виступали із широкою програмою українізації державного й культурного життя республіки. Ця програма передбачала обов'язкове введення української мови в державних і громадських установах, суді, навчальних закладах різного рівня [2, с.24]. Головним своїм завданням Центральна Рада вбачала практичну реалізацію автономних прав України.

23-28 липня 1917 р. відбувся IX з'їзд Конституційно-демократичної партії, на якому продовжилось обговорення національного питання. Доповідачем із цієї проблеми був Б. Нольде. Він виокремив дві форми вирішення національного питання: 1) простішу, але менш досконалу – територіальну; 2) менш просту, але досконалішу – особисту (персональну) [1, с.3]. Перший шлях передбачав територіальний поділ згідно з етнографічною картою та мав деструктивний характер, приховуючи в собі такі небезпеки, як установлення панування одного народу над іншим, зародження ворожнечі й суперечностей. Другий шлях – рівноправність народів, збереження національних прав усіх народів, які входять до складу держави, незалежно від територіального розподілу. На думку Б. Нольде, державно-історичний досвід країн свідчить на користь другої системи, яка веде до об'єднання націй, а не навпаки.

У зв'язку з неможливістю поділу всієї Росії на нації і небезпекою створення привілейованих національностей за рахунок непривілейованих народних меншин, національне питання в Росії повинно вирішитись у формі охорони прав національностей в якості особистих, не територіальних груп [1, с.3]. На користь вибору цього шляху доповідач навів кілька причин: відсутність історичного підґрунтя для територіального поділу через брак самобутнього політичного існування в минулому, економічний фактор, який не дозволяє дробити російську територію за етнографічними межами, національний поділ викликає небезпеку національних імперіалізмів, оскільки територіально пануюча нація буде прагнути до самоутвердження за рахунок слабших чисельно націй. Ураховуючи попередній досвід, Росія не може тепер передати цю негативну місію іншим привілейованим російським народам [15, с.676].

Б. Нольде наголошував на тому, що Росія повинна забезпечити всім своїм громадянам можливість вільного культурного розвитку на початках політичної і громадянської рівності: “У новій Росії немає бути ні централізованого, ні децентралізованого національного гноблення” [15, с.677]. Забезпечення національних інтересів з дотриманням однако-

вого сприяння усім народам він відносив до прямих обов'язків влади, а територіальну систему вважав непридатною для досягнення цієї мети. Основними національними прагненнями визнавалися участь у державному управлінні й рівноправність мов. Повному замовчуванню піддалися політичні права національностей.

Зважаючи на багатонаціональний склад Росії, Б. Нольде констатував складність вирішення мовного питання. Рівномірна й справедлива участь усіх національних груп у справах загальнодержавного управління і самоуправління повинна досягатись пропорційною системою виборів. Пропонувався такий механізм поступового утвердження рівноправності мов із збереженням прав російської мови як мови загальнодержавної та міжнаціональної: залежно від того, як групуються національності, бажаним буде дозволити в місцевому державному житті використання, при відносінах з населенням та у внутрішньому діловодстві, мов, на яких говорять і національна більшість даної місцевості, і національні меншини, без надання кому-небудь пануючого становища над іншими [15, с. 678].

Правильне здійснення цих прагнень неможливе при системі місцевих національних імперіалізмів, тому що в Російській державі не повинно бути національностей першого й другого сорту [15, с.679]. Доповідач пропонував визнати за національностями право створювати єдині національні союзи для здійснення завдань культурного управління (школа, церква) стосовно осіб, які усвідомлюють свою приналежність до відповідних національностей. Ці союзи повинні виконувати державні функції, мати публічно-правовий характер. Межі їх компетенції і відношення до держави окреслюватимуться законодавством. Приналежність окремих осіб до цих великих союзів встановлюватиметься державним законодавством на основі вільного самовизначення цих осіб [15, с.680]. Б. Нольде передбачав, що практичне втілення програми рівності народів, які населяють Росію, шляхом створення прав та організації великих національних публічних союзів справа дуже складна, вимагатиме напруженої праці. Темпи здійснення її залежатимуть від культурного розвитку цих націй та їх потреби в національно-культурній організації. Однак зусилля будуть виправданими, бо “в Росії, яка зберігатиме свою національну єдність, буде забезпечений мир і дружне співжиття народів на благо російської держави і російської культури” [15, с.680].

Виходячи з доповіді Б. Нольде й після її обговорення з'їздом, були прийняті постанови, на основі яких були внесені зміни до програми. До ст. 11 програми партії додано другу частину такого змісту: “Держава може передати національностям, які діють в якості єдиних не територіальних публічно-правових союзів, здійснення вказаних законом завдань культурного напрямку (освітніх, релігійних, з державної опіки, економічних і т. д.) по відношенню до всіх осіб, які визнають свою приналежність до цих національностей”. Стаття 12 програми партії містила пра-

во використання місцевих мов відповідно до національного складу населення, із забезпеченням, у порядку загальнодержавного законодавства, рівних прав російської мови як мови не тільки загальнодержавної, але й міжнаціональної, і мов національних меншин. Лідер партії рішення про позатериторіальне національне самовизначення назвав важливим [4, с.2].

Оновлена теорія національного питання кадетів була викладена Б. Нольде в статті “Партия народной Свободы и национальный вопрос”, яка була опублікована в друкованому органі партії “Вестник партии народной свободы” [6]. Ця публікація відрізнялася від його доповіді на з’їзді не тільки більш простим стилем викладу, емоційністю, образністю, а ще й тим, що розставлялися сильні акценти на проблемах загрози єдності Росії, гіпотетичності її державної смерті унаслідок перетворення у “федерацію народностей”.

Заперечуючи рівносильність інших національних культур з російською, Б. Нольде визнавав необхідним державне сприяння задоволенню потреб народів: національної школи, церкви, рівноправності мов, участі в управлінні [6, с.4-5]. Альтернативою федерації національних територій він вважав федерацію особистих національних союзів, яка виключить можливість створення привілейованих національностей і національностей другого сорту й гарантуватиме цілісність російської державності, рівність націй [6, с.5]. Але він не повністю заперечував створення національних територій, тим більше, що в Україні й у двох прибалтійських губерніях дещо вже зроблено в цьому напрямі.

Таким чином, період революції 1905-1907 рр. став початковим етапом для постановки й теоретичного осмислення Конституційно-демократичною партією національних проблем Росії. Вирішення національного питання кадети зводили до права на культурно-національне самовизначення. Після Лютневої революції вирішення кадетами національного питання розглядалось у контексті розширення місцевого самоврядування, “провінційної автономії”.

Література

1. Девятый всероссийский съезд партии народной свободы // Речь. – 1917. – 27 июля. – С. 3.
2. Любовець О. М. Проблема української державності в програмах і діяльності українських політичних партій (бер.-лист. 1917р.) / О.М.Любовець // Український історичний журнал. – 2003. – №1. – С. 22-29.
3. Милюков П.Н. Итоги VIII съезда партии Народной Свободы / П.Н.Милюков // Вестник партии народной свободы. – 1917. – №2. – С. 1.
4. Милюков П.Н. Итоги IX съезда / П.Н.Милюков // Вестник партии народной свободы. – 1917. – №11-13. – С. 1-4.
5. Модели общественного переустройства России. XX век / [отв. ред. В.В.Шелохаев]. – М.: РОССПЭН, 2004. – 608 с.

6. Нольде Б. Партия народной Свободы и национальный вопрос / Б.Нольде // Вестник партии народной свободы. – 1917. – №20 – С. 3-5.
7. О правах национальностей и о децентрализации : доклад бюро съезда земских и городских деятелей 12-15 сентября 1905 года и постановление съезда. – М., 1905. – 34 с.
8. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / А.І.Павко. – К.: Вид-во “Плеяда”, 2002. – 552 с.
9. Програмные документы национальных политических партий и организаций России (конец XIX–1917 г.): сб. документов. – М., 1996. – Вып.2 – 204 с.
10. Протоколы Центрального Комитета и заграничных групп конституционно-демократической партии: в 6 т. – М., 1998. – Т.3: Протоколы Центрального Комитета конституционно-демократической партии. 1915-1920 гг. – 590 с.
11. Революция и наши партии. – М., 1907. – 82 с.
12. Российские либералы: кадеты и октябристы / [сост. Д.Б.Павлов, В.В.Шелохаев]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – 304 с.
13. Струве П. Идеи и политика в современной России / П.Струве // Избранные сочинения. – М., 1999. – С. 45-62.
14. Съезды и конференции конституционно-демократической партии: в 3 т. – М., 1997. – Т.1: 1905-1907 гг. – 744 с.
15. Съезды и конференции конституционно-демократической партии: в 3 т. – М., 2000. – Т.3. – Кн.1: 1915-1917 гг. – 831 с.
16. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки / Д.Яневський. – К.: Дух і літера, 2003. – 767 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 4.09.2013 р.
Рекомендовано до друку докт.іст.наук, професором Кугутяком М.В.,
габілітованим доктором політології,
професором Аркадіушем Адамчиком (Кельци, Республіка Польща)*

EVOLUTION OF THE NATIONAL QUESTION IN PROGRAM OF CONSTITUTIONAL DEMOCRATIC PARTY (1905-1917)

L. V. Stsherbin

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
ph. +380 (342) 59-61-46; e-mail: liliasherbin@rambler.ru*

The basic provisions of the program on the national question of the Constitutional Democratic Party. The evolution of the principles and approaches to the theoretical solution of multiculturalism based on decisions of Party congresses. People's Freedom Party tried to preserve the unity and power of the state. During the 1905-1917 biennium Russian cadets looked solve the national question by providing a separate nationalities not state independence or autonomy, but empowering local governments certain areas.

Key words: *Constitutional Democratic Party, national questions, autonomy, independence, partiyna program.*